

СТАНОВИЩЕ

от д-р Дияна Паскалева Георгиева – доцент в Тракийски университет

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Маргарита Андонова Енчева.

Тема: *Подкрепа на деца и ученици с интелектуални затруднения в образователната среда*

Научен ръководител: проф. д.п.н. Жана Атанасова Янкова – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-773 от 19.04.2023г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Подкрепа на деца и ученици с интелектуални затруднения в образователната среда* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма *Специална педагогика*.

Автор на дисертационния труд е Маргарита Андонова Енчева, докторант в задочна форма на обучение към катедра *Педагогика и управление на образованието*, с научен ръководител проф. д.п.н. Жана Атанасова Янкова от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Маргарита Андонова Енчева комплект материали на електронен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

Докторантът е приложил автобиография в европейски формат, автореферат със списък на публикации по темата, дисертационен труд.

Представената автобиография от докторант Енчева дава основание да считам, че работеното дисертационно изследване е резултат от натрупания емпиричен и теоретичен опит на специалист и мениджър, който се реализира на образователно-научното поприще.

Дисертационния труд е с обем от 261 страници. Структуриран е в 2 теоретични и 2 емпирични глави, увод, изводи, заключение и библиографична справка. Авторът се позовава на 121 литературни и други информационни източници на български, руски и на английски език, които са коректно цитирани в текста и библиографията. Основният текст съдържа 214 стра-

ници, следват 10 приложения, представени в схематичен и табличен вариант. В дисертацията се откроява солидното количество от 129 визуални компонента: 47 таблици и 82 фигуративни изображения с наименования и последователна номерация.

2. Актуалност на тематиката

Актуален и сериозен аспект в приобщаващото образование е проектирането и създаването на адекватна на капацитета на децата с интелектуални затруднения подкрепяща и стимулираща техния просперитет образователна среда. Предвид факта, че образователната среда се дефинира като композит от взаимосвързани, взаимно обогатяващи се и допълващи се ресурси, определящи в значителна степен характера на образователния процес при децата с уникални потребности. Може да се твърди, че темата на дисертационния труд заслужено попада във фокуса на дискусия със своята актуалност. В този контекст уместно се вписва основната теза, според която оптимизацията на организираните форми на обучение, комуникационните ресурси, повишаването на компетенциите на учителите за интегративни дейности, както и формирането на положителни оценъчни модели спрямо потребностите на уникалните деца ще доведе до усъвършенстване на механизмите за подкрепа в процеса на приобщаване на учениците с интелектуални затруднения в общообразователното пространство.

3. Познаване на проблема

Докторант Енчева познава проблематиката, разработена от класически и съвременни автори, публикуващи на български, руски и английски език, като добавя свои интересни авторски интерпретации на теоретичния материал и приложението му в практиката.

4. Методика на изследването

Съдържанието на селектираната методика за изследване включва разработени и адаптирани въпросници, предназначени за извличане на информация от и за субектите на образователния процес – ученици, учители, родители:

- Въпросник №1 е конструиран с цел проучване на нагласите, стратегиите, готовността и предизвикателствата на учителите (ресурсни и общообразователни), свързани с адаптиране на съответните методи за преподаване. Обособените в две групи 10 въпроса, отнасящи се до демографските характеристики на участниците (7 с отговор по избор, 3 от отворен тип) и 3 формулировки за оценка на съответните твърдения (7, 25 и 17), образуващи различни скали и субскали, оформят съдържанието на диагностичния инструмент. Използвана е 6-степенна психометрична скала на Likert.

- Въпросник №2 е центриран към проучване на степента, до която са интегрирани информационните и комуникационните технологии; бариерите пред възможността за тяхното използване при деца с интелектуални затруднения; подготовката на учителите за приложението им и честотата на включване в процеса на обучение. По аналогия с горе-посочения въпросник и тук са предвидени въпроси, предоставящи демографски данни, и формулировки с

твърдения, формиращи съответните скали, подскали и принадлежащите към тях айтеми. Приложен е формат Likert с шестстепенна скала.

- Въпросник №3, който се отличава с авторското присъствие на докторанта, е с фокус към идентифициране на опциите за достъп до обучение и подкрепа на учениците с интелектуални затруднения от дистанция, в условията на електронна среда посредством информационните и комуникационните технологии. Диференцирани са 4 групи въпроси според дефинираните критерии и показатели. Скалата на Likert е предвидена в нейния 5-степенен вариант.

- Въпросник №4 има за цел да открие нагласите на родителите на деца и ученици с интелектуални затруднения по отношение на обезпечаването на равен достъп до тяхното качествено образование в естествена среда. Композиран е от 17 въпроса (4 отворен тип, 4 с многовариантен избор, 9 въпроса с отговор по избор), обособени в 2 групи въз основа на определените критерии и показатели.

За целите на дисертационното изследване са формулирани релевантни критерии и показатели, чието представяне е съвсем ясно и категорично. Систематизацията на данните, тяхната първична и вторична обработка е извършена чрез богата батерия от статистически методи, мерки и процедури.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд се състои от 4 глави.

Първа и втора глава се отличават с теоретична плътност. На критичен анализ са подложени различни теоретични схващания за интелекта и неговата природа. Прецизно са изведени маркерите, които го диференцират от понятията *интелигентност* и *интелектуални способности*. Подобаващо място е отредено на интелектуалните затруднения в техния дефинитивен, таксономичен, етиологичен аспект, както и на типологичните характеристики на когнитивното функциониране на носителите на тези затруднения. Заслужено внимание е отделено на историческия дискурс в обучението на децата и учениците с интелектуални затруднения – от древни времена през епохата на хуманизма и идеята за диференцираното образование към концепцията за интегрирано обучение и социална интеграция. Умело е приложен аналитичният подход към модела на приобщаващото образование в релация с доктрини, дейности, мерки и процедури в световен и национален мащаб, насочени към успешната реализация на подкрепата за личностно развитие на децата и учениците с ограничен интелектуален капацитет. Не без акцент остава и проблемът за обезпечаване на подходящо пространство за педагогическо взаимодействие, което да бъде алтернатива на конвенционалното присъствено обучение, а именно – електронна среда, чийто основен атрибут е използването на ресурсите на информационните и комуникационните технологии.

В тези части (първа и втора глава) на дисертационния труд докторантът показва широка информираност по основната проблематика; умения за критично обсъждане на научни кон-

цепции и емпирични доказателства, както и за тяхното систематизирано излагане. Формулираните изводи придават на дисертацията още по-висока добавена стойност.

Трета глава описва експерименталния дизайн на проучването, посветено изцяло на идентификационни параметри. Ясно са уточнени обектът и предметът на изследователския корпус. Прецизирана е целта и произтичащите от нея задачи. Издигнатите 2 основни хипотези съдържат конкретни предположения за съществуваща връзка между позитивните атитюди и успешните приобщаващи практики, от една страна, и непреодолимите, като че ли, предизвикателства пред общообразователните учители спрямо реализиране на принципа за приобщаване на децата с интелектуални затруднения – от друга страна. Създадени са предпоставки за прилагане на количествен и качествен подход в събирането и интерпретацията на фактическия материал. Подбраната извадка от 477 единици (372 педагогически специалисти – ресурсни учители и общообразователни учители в детски градини и училища, работещи на територията на градовете: Пловдив, Пазарджик, Стара Загора, Ловеч, Смолян, Кърджали, и 105 родители на деца с интелектуални затруднения) е представителна за България. Диагностичният инструментариум се базира на емпиричните методи и интерпретационния метод. Селектирани са съответните критерии и показатели. Колекционирания данни са кодирани, регистрирани и обработени чрез използване на програмен продукт IBM SPSS 19, STATISTICA 13 и EXCEL 2016.

Четвърта глава предлага анализ на резултатите, получени в хода на изследването. Предоставеният в трета глава изследователски материал, оформящ плътен демографски профил на участниците в емпиричното проучване, е обогатен от масив от данни, извлечен от приложния инструментариум за оценка. Резултатите са представени в последователност, в която е направена тяхната дисекция: конструктивна валидност, надеждност, психометрични характеристики на оформените скали и субскали, аналитичен разбор на ниво айтеми, влиянието на 4 независими фактора (група; населено място; професионален стаж; и в определена степен – ИКТ компетентност) върху зависимите променливи, в чието качество встъпват шестте скали, дефинирани от съдържанието на Въпросник №1; №2; №3. Направена е проверка на 11 хипотези, обвързани с ефекта на независимите променливи върху зависимите. По отношение на Въпросник №4, от анализа на 6-те въпроса изкрystalизира становището на родителите за перспективата за качествено образование на техните деца в образователното пространство.

Освен впечатляващия подход на презентация и описание на статистическите елементи от докторант Енчева, се регистрира силно присъствие на дискуссионния компонент в тази глава, чрез което тя е демонстрирала високо равнище на интерпретация на резултатите. В допълнение, докторантът е предал завършен вид на отделните абзаци чрез изведените обобщения, отразяващи спецификата на изследваните домейни.

Изводите, с които финализира докторантът, са обособени в два аспекта: *теоретичен* – свързан с канализиране на сигнификантна информация в широк контекст: концептуален, таксономичен, исторически, нормативен, и *практико-приложен*, който визира безспорната стойност на адаптираните и структурираните въпросници като диагностичен инструмент.

Генералният извод, който е в консонанс със заключителните формулировки от емпиричното изследване, отразява перспективата на съвременното общообразователно училище, което прилага модела на приобщаващо образование, за чиято генерална цел трябва да се счита създаването на безбариерна среда, която да осигурява саморазвитието на децата и учениците с интелектуални затруднения. В този ракурс, модерният учител в приобщаващото училище е не само специалист, познаващ предмета си, но и дизайнер, който моделира пространство – адекватно на образователните потребности на всички ученици в класа.

Приемам категорично самооценката на приносите на дисертационния труд, реализирани на научно и емпирично ниво.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Докторант Енчева е предложила 5 броя публикации, които кореспондират с темата на дисертацията. Четири от тях са поместени в сборници с доклади от научни форуми, а една – в електронно списание. Всички статии са на български език и са със самостоятелното участие на докторанта.

От литературните постижения на докторанта, от тематиката и придържането към висок научен стил на изложението, както и от посочените в автобиографията лични и професионални данни, за мен е очевидно, че тази дисертация е продукт предимно на самостоятелната научноизследователска и практическа дейност на Маргарита Енчева.

7. Автореферат

Авторефератът, чието съдържание е поместено в рамките на 36 страници, отразява коректно съдържането на дисертационния труд. Спазена е съответната последователност на изложението и са налице всички важни компоненти от неговата структура, което го прави отговарящ на законовите изисквания.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам по-широка популяризация на получените емпирични резултати не само в български, но и в чуждестранни списания с висок научен индекс. Изложението, поднесено с вкус и високо качество, заслужава да има достъп до по-голям кръг от читатели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторант Маргарита Енчева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност *Специална педагогика*, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, **убедено** давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам** на почитаемото научно жури да **присъди образователната и научна степен „доктор“ на Маргарита Андонова Енчева** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма *Специална педагогика*.

18.05. 2023 г.

Изготвил становището:

доц. д-р Дияна Георгиева